

Skikk og bruk ved prøveforelesning, disputas og doktormiddag

En veiledning for doktoranden

Skrevet av Harald Jørgensen i mars 2008, revidert av Solveig Christensen i oktober 2014

Først terminologi: Fram til prøveforelesning og disputas er du *doktorgradskandidat* eller *doktorgradsstudent*. Under prøveforelesning og disputas er du *doktorand*, og når det hele er over (i alle fall når kreering har funnet sted) kan du kalle deg *doktor*.

Normalt skal du ha fått en tentativ disputasdato allerede i forbindelse med innlevering. Når avhandlingen er godkjent vet du at dagen blir «virkelighet» og det er en rekke forberedelser du kan gjøre:

1. Inviter til doktormiddag etter disputasen!

Du må satse på at du har grunn til å feire når det hele er over. *Festen er ditt hele og fulle ansvar*. Den offisielle betegnelsen er doktormiddag, men denne formen er tøyelig. Du kan velge om du vil feire i stort eller lite format, men uansett hva du velger å gjøre, må du invitere disputasleder, bedømmelseskomiteens medlemmer og veileder(e) til en markering sammen med deg. Det haster å få ut en invitasjon til de nevnte personene, slik at ikke tilreisende komitémedlemmer får invitasjon lenge etter at travle reiseruter og flyavganger er bestilt.

Et godt råd er å sette «svar utbes» FØR du får tema for prøveforelesningen to uker før. Da går du i «hi» for å forberede denne, og du ønsker garantert minst mulig forstyrrelser. Sørg derfor for å ha satt svarfrist og delegert alt som skal delegeres *før* du får tema for prøveforelesningen.

Så kommer alt det andre:

2. Skal du kommentere innstillingen?

Du får innstillingen oversendt med en frist på to uker til å fremme skriftlige merknader til den. Det er selvsagt nervepirrende å åpne en slik innstilling. Husk da at komiteens oppgave ikke er å rose deg opp i skyene, men å peke på både fine og diskutabile sider ved arbeidet.

Innstillinger varierer i hvor konkrete og lange de er. Dette avhenger noe av hvor mye komiteen har hatt å si, men ikke bare det. I noen innstillinger beskrives nesten alt av stort og smått som komiteen har kommentarer til, både positive og kritikkverdige forhold. I andre innstillinger nøyer komiteen seg med å gi mer overordnede kommentarer til bredere tema, uten å gå i detaljer.

I første omgang skal du finne ut om du vil gi en kommentar. Dette bør du gjøre i samråd med veileder. Muligheten til å gi kommentar må du ikke utnytte til en skriftlig dialog eller polemikk med komiteen om faglige vurderinger, det kommer i disputasen. Min anbefaling er at dersom du ikke finner åpenbare formelle feil eller faktafeil i innstillingen, bør du ikke

skrive kommentar. Da må du bare gi beskjed så raskt som mulig til NMH om at du ikke har kommentarer. Det er viktig å presisere at du ifølge forskriften ikke kan *klage* på avgjørelsen, men du kan altså kommentere den.

3. Hvor mange avhandlinger får jeg?

På disputasdagen legges det ut 30 eksemplarer av avhandlingen som publikum kan forsyne seg av til odell og eie. NMH har dessverre ikke anledning til å «holde av» noen av disse. Ut over dette distribuerer NMH avhandlingen til en fast liste med mottakere (komité, veiledere, biblioteker, aktuelle institusjoner etc). I tillegg får du 10 avhandlinger til egen disposisjon. Du velger selv hvordan du vil disponere disse. Om du ønsker å trykke opp flere avhandlinger for egen regning, kan du avtale dette med Anders Eggen (anders.eggen@nmh.no), som er høgskolens kontakt mot trykkeriet. Se egen rutine for dette: «Retningslinjer for trykking og publisering». Med mindre du gir eksplisitt beskjed om noe annet, vil avhandlingen bli publisert i NMHs digitale arkiv, «Brage», umiddelbart etter disputasen. De fleste velger å legge ut avhandlingen der. Det er veldig greit å kunne sende en lenke til folk som etterspør avhandlingen. Det går også an å henvise interesserte til NMH (mh@nmh.no) som har et lite lager med avhandlinger for salg (kr 200).

Kort tid etter at godkjenning foreligger, vil du bli kontaktet av NMH mtp trykking, distribusjon etc. (se nevnte rutine for trykking og publisering). Avhandlingen skal være ferdig trykket og i hus på NMH to uker før disputasen.

4. Prøveforelesningen

Prøveforelesningen skal være over et emne som komiteen bestemmer og formulerer. I følge forskriften skal tema for prøveforelesningen ikke stå i direkte forbindelse med temaet for avhandlingen (§19.1). Det er likevel helt og fullt opp til komiteen hvilket tema de velger. Prøveforelesningen skal være på 45 minutter. Hensikten er å prøve din evne til å tilegne deg kunnskaper utover det du har skrevet om i avhandlingen og evnen til å formidle dette i en forelesningssituasjon. Tittel for prøveforelesning kunngjøres 10 virkedager før forelesningen.

Forelesningen er helt og fullt din (bortsett fra tema), men den bør bygges opp slik gode forelesninger skal gjennomføres. Noen råd:

- Trenger du tekniske hjelpemidler? PowerPoint? Lydeksempler? Behersker du teknologien? Sørg for at du får tid til å prøve utstyret i rommet der forelesningen skal være. Dette avtaler du med NMH.
- Det er viktig at du holder tidsrammen
- Start forelesningen med «ærede disputasleder, ærede komité» (evt «kjære»). Dette er høytidelig.
- Selve forelesningen skal overbevise komiteen om at du kan formidle forskningsbasert kunnskap til en forsamling av fagfolk og studenter i høyere utdanning.
- Prøveforelesningen er en viktig del av det høyeste akademiske kunnskapsritualet vi har, og det forventes at du viser respekt for situasjonen. Det innebærer bl.a. at du er pent kledd.

Etter forelesningen møtes komiteen for å vurdere forelesningen, og du får deretter vite om du «går videre» til disputas.

På prøveforelesningen er det ingen prosesjon inn og ut. Du sitter på anvist plass på første rad til du blir kalt frem.

5. Disputasen

Forberedelsen til disputasen starter allerede med din første lesing av innstillingen. Den har du foran deg når du forbereder de to hovedinnslagene i disputasen: Din innledning og selve disputasdiskusjonen.

Først ønsker disputasleder velkommen, så får du 20 minutter til å *presentere arbeidet ditt*. Det er 20 viktige minutter. Her skal du få fram hva *du* mener er viktig å si om arbeidet ditt, og det du sier er indirekte et innlegg i den kommende diskusjonen.

Tips: Lag 20-minutterspresentasjonen ferdig så snart du får vite at avhandlingen er godkjent, og i alle fall før du får tema for prøveforelesningen!

- Husk at et fåtall av de som er til stede har lest avhandlingen og hørt det som måtte være der av lyd/bilde-dokumentasjon. Her har du sjansen til å gi dem en kort innføring, på et faglig nivå som er litt mer folkelig enn det som kanskje kommer til å prege diskusjonen senere i disputasen. I denne presentasjonen bør det være mulig å formidle hovedtrekk ved arbeidet på en måte som også blir forstått av folk utenfor fagfeltet.
- Knytt det du vil si til strukturen i avhandlingen slik at publikum kan bli kjent med den.
- Bruk gjerne lyd, bilder, videoeksempler eller en virkelighetskildring som tar med publikum inn i «din» verden.
- La oss få vite hva det er du har undersøkt. Ikke glem at prosjektet har et tema og en eller flere problemstillinger.
- La oss få vite hvordan du har belyst dette, hvordan du har gått frem.
- La oss få vite hva du har kommet fram til.
- Og la oss få kontakt med empirien din, hva den enn er for noe.
- Når du har gjort dette kan du, med komiteens innstilling i bakhodet, gå nærmere inn på tema som har vært viktige. Her kan du, uten å referere konkret til komité og innstilling, utdype eller forklare eller bortforklare tematikk og valg du har gjort og som de har vært spørrende til i avhandlingen.
- Du kan også komme inn på det du *ikke* har gjort, og hvorfor
- Avslutningen: Ikke bare si «tak, det var det». Få en avrunding som får oss til å spisse ørene og glede oss til diskusjonen. F.eks: Hvorfor er dette et interessant arbeid? Hva er nytt? Hva har du bidratt med som ikke er trivielt?

Selve disputasen har en bestemt form, med 1. og 2. opponent med pause imellom. I pausen kan tilhørere melde seg med spørsmål til deg (såkalt ex auditorio), men det er ikke så ofte det skjer. I så fall skal dette være ett spørsmål – og doktorandens svar. Spørsmål ex auditorio skal ikke «åpne debatt», det er opponentenes ansvar. Normalt holder 1. opponenten på i 60-90 minutter, 2. opponenten inntil 60 minutter. Men det hender de glemmer tiden, og da er det bare å holde ut.

Tradisjonelt har det vært vanlig at 1. opponent tar seg mest av faglig substans, mens 2. opponent er mer opptatt av metoder og formalia. Dette gjøres det oftere og oftere unntak fra, så ikke bli overrasket om opponentene har fordelt oppgaver på en annen måte. Du kan imidlertid vente at de vil komme inn på tema de selv har vært opptatt av. Jo mer du

kjenner opponentenes forskning og publisering, jo «lettere» er det å tenke seg hvilke kjepphester de ønsker å ri.

Noen råd for disputasen:

- Dette er en høytidelig situasjon. Selv om du skulle kjenne en eller kanskje begge opponenter, så er ikke dette en sak mellom Kari og Ola, men mellom «doktorand» og «opponent».
- Husk at opponentene har brukt mye tid på å lese og diskutere arbeidet ditt, og at de har godkjent det til disputas. De er ikke nødvendigvis «ute etter deg», vanligvis vil de deg faktisk vel.
- Dialogen mellom dere er en skjør relasjon der den ene parten er definert som dommer og den andre er skyldig inntil det motsatte er bevist. Du har to fallgruver å ramle i som dialogpartner: Den underdanige som takker og bukker og innrømmer alt, og kranglefant som ikke innrømmer noe, men protesterer høyløst på alle antydninger om skyld. Forhåpentligvis finner du et ståsted i midten. Og vær deg selv!
- Forbered deg også på generelle spørsmål som «Hva ville du gjort annerledes hvis ...?» og «Kunne dette vært gjort på en annen måte?» Her kan du vise din forskeroppsinnksomhet, du har ikke noe å vinne på å fremstille din måte å løse dette på som den eneste.
- Gi opponentene tid til å snakke ut, ikke avbryt dem.
- Still dem gjerne spørsmål om oppklaring når du ikke er sikker på hva de hentyder til. Vær så konkret som mulig og vri temaet i din retning: «Når du sier at ..., mener du da ...?» Dette er som regel bedre enn «Hva mener du med ...?»
- Gi deg tid til å tenke deg om når du trenger det, ikke se på det som et svakhetstegn.
- Ikke vær altfor slagferdig, selv om humor tas imot med takk av de fleste.
- Unngå ironi og sarkasmer
- Forbered deg på at disputasleder avslutter det hele med å spørre deg «Er det noe doktoranden vil si til slutt?» Da venter vi ikke en fortsettelse av disputasen, men noen takkens ord. Her er det vanlig folkeskikk å takke NMH, veileder(e) og komite, og ut over det er det dine valg. Husk å takke eventuelle informanter!
- Vær deg selv!

Du har sannsynligvis invitert familie og venner til disputasen. I så fall er det fint om du har forklart dem litt om disputasen på forhånd, og gjerne også forberedt dem på at opponentenes rolle nettopp er å være kritiske.

På disputasen er det prosesjon inn ledsaget av en fanfare. Rekkefølgen er: Disputasleder, doktorand, 1. opponent, 2. opponent, komitéleder. Samme rekkefølge ut og inn v/pausen og ut til slutt.

Noen dager før disputasen får du tilsendt disputasleders manus for prøveforelesning og disputas, slik at du vet nøyaktig hva som skal foregå og slipper å lure på noe. Her er det også viktig at du sjekker at alle fakta er riktige: navnet ditt, tittel på avhandling, dato for innlevering osv.

6. Mottakelse

Umiddelbart etter disputasens slutt inviterer Norges musikkhøgskole til en enkel mottakelse. Denne er åpen for alle som er på disputasen, og disputasleder inviterer til dette rett før utgangsprosesjonen. Dette blir vanligvis lagt til et rom som er i nærheten av Auditoriet/Levinsalen, avhengig av hvor disputasen er. Her blir det normalt bli servert

musserende og eplemost. Komiteleder leser opp fra den signerte protokollen og «erklærer deg som doktor». Deretter er det vanlig at en representant for NMH takker deg for ditt bidrag til institusjonen og til forskningen. Kanskje er det også andre som tar ordet, men det er ikke sikkert. Det er ikke forventet at du sier noe her, alle forstår at du har sagt nok på dette tidspunktet og er sliten. Her skal du bare nyte alles oppmerksomhet og tenke «nå har jeg det som fortjent». Vil du likevel si noen takkens ord, får du lov til det.

Når mottakelsen er over, er også NMH som arrangør ferdig med sin jobb. Nå er resten av dagen i din regi:

6. Doktormiddag

Du står fritt i hvordan du legger opp arrangementet, fra en stor formell middag, til et koldtbord i forlengelsen av disputasen, eventuelt ingen markering. Det siste er uvanlig, og det minste du bør gjøre er å invitere disputasleder, komitemedlemmer og veileder(e) på ett eller annet arrangement. Uansett stort eller enkelt arrangementet, det må skje samme ettermiddag eller kveld som disputasen. Det er mulig å holde arrangementet ved NMH. Du er selv ansvarlig for å booke rom og ordne det praktiske til dette arrangementet.

Disputaslederen, komitéens medlemmer og veileder skal inviteres. I tillegg er det naturlig å be personer som har stått en nær i arbeidet med avhandlingen, inkludert familie.

Det er ingen faste regler for bordplassering, men en bør sørge for at doktoranden med ledsager, bedømmelseskomitéens medlemmer, disputasleder og hovedveileder havner sentralt, evt. ved et hovedbord. Disputasens leder eller førsteopponenten bør ha vertinnen til bords, men de trenger ikke av den grunn takke for maten. Det er vanlig det komitemedlemmet som ikke har fungert som opponent takker for maten, men du kan også velge en annen.

Toastmasteren (som du har ansvaret for å avtale med) bør prøve å styre med varsom hånd og bidra til at middagen ikke varer for lenge. Det bør ikke bli for mange og lange taler under en doktormiddag. Følgende personer bør si noe (gjerne i denne rekkefølgen): Doktoranden (med takk til NMH, komitéen, fagmiljøet, familie, mv.), disputasens leder/representant for NMH, og hovedveileder.

Det kan også være andre innslag enn taler under arrangementet. Mest nærliggende er å forvente musikalsk(e) bidrag, men andre overraskelser kan også komme. Vi kan ikke vente at doktoranden har tid til å tenke mye på middagens forløp i tiden fram mot disputas, så en allianse med en oppfinnsom toastmaster eller en liten arrangementskomite kan løse dette.

Doktormiddagen koster penger. Det er dog en trøst at det er anledning til å trekke fra et visst beløp til doktormiddag på selvangivelsen.

7. Kreering

Norges musikkhøgskole avholder kreeringsseremoni én til to ganger i året, avhengig av hvor mange som har disputert. Kreering er en høytidelig, offisiell erklæring av at du bærer tittelen philosophiae doctor, og du får utdelt et diplom som inneholder fagområde, tittel på prøveforelesning og disputas, dato for disputas. Diplomet er signert av rektor og direktør. Kreeringen skjer normalt i forbindelse med semesteråpning, en jubileumskonsert – eller dersom det er riktig mange kandidater: i en egen kreeringsseremoni.